

DOSTLUK VE KÜLTÜR DERNEĞİ
(DKDER)
ŞEYH BEDRETTİN - ÖZEL SAYI

“VARİDAT”TAN KARABURUN’A KOMÜN YOLDAŞLARI VE ŞEYH BEDRETTİN”

15. Asırda Anadolu'nun en batı ucunda baş gösteren bir komün örgütlenmesinin kısa ömrüne sığdırdığı varlık nedenleri, askeri merkezi feodal devlet otoritesine karşı duruşu ile estirdiği siyasal atmosfer, sosyolojik olarak başlı başına irdelenmesi gereken bir konudur. Bu konu sadece tarihçilerin meselesi değildir.

Ne var ki Türkiye solundan çok, sağ cenahın daha fazla ilgi gösterdiği ve hatta Bedrettin'e ait eserlerin yeni dilde yayınlanmasında muhtevasını değiştirerek çoğalttıkları bir gerçekliktir. Muhtevası değiştirilen eserlerin başında “varidat” gelmektedir. Sınırlı sayıdaki kaynakların muhtevası değiştirilerek yayınlanmasında farklı bir amaç güttükleri aşikardır.

Hal bu iken sınırlı sayıda eldeki kaynakların birazda harmanlanarak yaşanan hadiseler hakkında bilgi aktarımı ister istemez araştırmacıların bakış açısıyla değerlendirilmelerine bırakılmaktadır. Böylesi durumlarda kimi sol çevrelerce olay fazlasıyla özünden koparılıp abartılarak, anlatımı kafalarda soru işareti bırakılmaktadır. Dönemin “Entel” yazarlarından Erol Toy “azap ortakları” isimli romanında egde o tarihte patates ekiminden bahseder. Oysa Amerika daha keşfedilmemişken ve de eski dünya henüz patatesle tanışmamışken Erol Toy un böyle bir gaf yapması inandırıcılığını yitirmiştir. Yine çok okunan yazarlarımızdan Kemal Tahir “Toprak ana” isimli eserinin 3 çü basımının ön sözünde Bedrettin için “devlete başkaldıran bir şaki” gibi aktarımda bulunması tamamen kafa bulanıklığına neden olmuştur. O dönem 12Mart cuntasının olduğu günlerdir. Kemal Tahir ölümüne yakın birazda sistemle barışık yaşamak çabasındadır. Oysa bu gaf sol cenah da Kemal Tahir sempatisini bitirmiştir. (Toprak Ana 3 basım 1972)

Konuyla ilgili Osmanlı Tahrir defterlerinin dışında gerek Manisa, gerekse Aydın Salnameleri kısmen de olsa olayları gün ışığına çıkartmaktadır. Bu konuda çalışma yapan Osmanlı tarihçisi Şükrullah bin Şahabettin olayları sade bir dille aktarmaktadır. Nazım Hikmet Bursa Hapishanesin de Şahabettin'in tarihini okuduktan sonra “Şeyh Bedrettin destanını yazmıştır.” Türkiye kamuoyu Nazım'ın şiiri sayesinde Şeyh Bedrettin ve yoldaşlarını

duymuş, konuya vakıf olmuştur. Ancak Tarih derslerinde halen kitapları okutulan ve de devletçe kaynak olarak gösterilen birçok tarihçi resmi tarih anlayışıyla olayları ve şahısları değerlendirmiş, sonuçta Türkçü yada İslamcı bakış açısıyla aynı saflarda bulmuşlardır. Türkçüler “Spontane” bir kalkışma ve Bizans entrikaları (!)olarak değerlendirirken, İslamcılar ise “Tasavvuf kültüründen sapma ve Melami anlayışa fazlasıyla kaymanın getirdiği bir sapkınlığın “Tezahürü” sonucuna bağlamışlardır. Bahattin Öger-Enver Ziya Karal-İbrahim Kafesoğlu-İsmail Hakkı Uzunçarşılı-Ergun Aybars-Abdülbaki Gölpınarlı-Halit Menteşe-Ayvaz Gökdemir-Adnan Adıvar-Afet İnan-Altan Deliorman-İsmail Hami Danişment-Mahmut Goloğlu-Ahmet Bedevi Kuran v.b gibi tarihçi ve yazarların bütün çabalarına rağmen halen ilahiyat fakültelerinde Bedrettinin “ camiülfusüleyn” isimli eseri fıkıh hukuku olarak okutulmaktadır. Keza Ahmet Cevdet Paşa nın ünlü hukuk çalışması olan “mecelle” nin birçok yerinde “camiülfusüleyn” den yararlanmıştır. Şeyh Bedrettin’i referans olarak kabul etmiştir. Başta Mısır olmak üzere bir çok ülkede Bedrettin’in eserleri değerli eserler arasında yer almaktadır.1430 yılında Rönesans ressamı ve sanat tarihçisi FilippoLippinin Deli ormanda bulunduğu orijinal “varidat” halen Venedik kütüphanesinde korunmaktadır.

Dönemin olaylarıyla ilgili yazılmış halen 280 kaynaktan söz edilmektedir çoğunlukla birbirine tezat olan bu kaynaklardan “objektif ”bir değerlendirme çıkmayacağı aşikar bir durumdur. Bu “vehamet” karşısında birincil kaynaklara başvurmak hem tarihsel bir sorumluluk, hem de mevcut duruma bakıldığında bir zorunluluktur.Bu nedenle birincil kaynakların sadeleştirilmesinde çabası olan Franz Babinger’in bu yazımızda güvenilir bir referans olduğunu belirtmek isterim.

Bedrettin’in torunu İsmail Halil efendinin(Mısır fasikülünde Mustafa bin Bedrettin olarak geçiyor) “menakıb name” isimli eserinde anlattığı hayat hikayesi şöyledir; Rumeli de Dimetoka bölgesi içerisinde bulunan Samona (Semavna) kalesi Bedrettin’in baba ocağıdır. Asıl adı Mahmut tur.

Bedrettin Semavna kalesinde doğmuş, soyu 1.ci Murat’ın akıncı başı Abdulaziz’e anne tarafı Selçuklu Sultanı 2’ci İzzettin Keykavut’ a dayanan soylu bir aileden gelmektedir. 2’ci İzzettin Keykavus 1261 yılında Deli ormana gelmiş, burada doğan torununun torunu Bedrettin’in büyük annesidir.

Babası İsrail efendi bölgenin baş kadısıdır. Öğrenimine Edirne-Bursa-Konya ve Şam da yüksek medresede tamamlamıştır. Yüksek ihtisas için gittiği Mısırda şeyh Hüseyin Ahlati ile tanışır. O güne kadar kaleme aldığı bir çok çalışmasını, Ahlati ile paylaşır ancak beğeni almaz.Ahlati’den etkilenir ve ondan tasavvuf üzerine dersler alır.Daha önce yazdıklarını Nil Nehrine atar. Ahlati’nin tavsiyesi üzerine Acem eline geçer. Tebriz de Timur un etrafındaki ulema ile

tanışır. Yüksek bilgi birikiminden etkilenen Timur kendisini ulemasına dahil etmek ister. Bedrettin kabul etmez ve hukuk ihtisası için Kazvin’e geçer. Öğrenimini burada tamamlar mezuniyetinde kendisine yeşil sırmalı kavuk takılır. Ölünceye kadar başından çıkarmadığı kavuk aynı zamanda şeyhliğin simgesidir. Mısırdaki kabul etmediği şeyhliği Kazvin de kabul eder. Menakıbnameye göre Mısır Memlûk sultanı Fecer’in oğluna verdiği dersler karşılığında verilen şeyhliği rüşvet saymıştır. İkincisinde kendi emeği ile hak etmiştir. Simavna yakıştırmalarına gelince; Evliya Celebi seyahatnamesinde Simavna olarak geçer.Tarihçiler de Simavna diye yazmıştır.Ancak o tarih deki Edirne salnamelerinde, bölge Semavna olarak kayıtlıdır.(Şehabettin)

Bedrettin Kazvin’den tekrar Kahireye geçer. Hüseyin Ahlati’den aldığı yarım kalan tasavvuf çalışmalarını tamamlar. Ahlati’nin tavsiyesiyle burada evlenir. Mısırdaki kalmaz ve dönüş yolculuğuna başlar. Bir genç olarak çıktığı baba ocağından, orta yaşlı biri olarak döner.Zira öğrenimi yıllar almıştır.Dönüş yolunda Germiyanlı, Karamanoğlu ve Menderes vadisini takiben Aydın eline gelir. Nizar köyünde konaklar. Börekçi Mustafa ile tanışır.(Merakıbname)

Mustafa Bedretti’nin fikirlerinden etkilenir.Yörede sözü geçen Mustafa civar köylerdeki ahaliyide zaman zaman toplar ve Bedrettin’in huzuruna getirir. Bedrettin fikirleriyle ahaliyi etkiler.Güzergahının ikinci durağı olan Saruhan’a uğrar. Burada Torlak(dazlak) Kemal ile tanışır. Sağcı tarihçilerin anlattığı gibi Torlak İslam dinine geçti Torlak denmesi (toy-acemi) bundandır gibi saçmalıkların aslı astarı yoktur. Franz

Babinger;o yörede o dönemler Torlaklardan(dazlak) bahseder. Kaşları dahil vücudunu kıl bırakmayacak biçimde tıraş olurlar. Çoğunlukla gayri Müslimdirler.”keyif” ehli kişilerdir. Düğünlerde ve şenliklerde oyunlar oynayan, keyif sofralarında eğlence tertipleyen bir tür oyuncu ekipmanlardır. Torlaklar eğlencelerde bade (şarap)içen, sözü-sohbeti dinlenen münevver bilge kişilerdir. Düğün, şenlik ve eğlencelerde aldıkları bahşişlerle geçinirler...der.F.Babinger'e göre asıl adı Samueldir. İslam coğrafyasında gayri-Müslimlerin iki ismi olur. Biri kendi ismi,diğeri toplumla kaynaşmak için kullandığı isim.

Torlak Kemal tıpkı Mustafa gibi Bedrettin'den etkilenir.Fikirlerini benimser. Hatta eğlenceler tertipler ve bitiminde kalabalığa Bedrettin' i tanıtır. Bedrettin fikirlerini toplanan kalabalığa açar ve etkili bir hitabetle kalabalığı adeta “mest” eder.

diğına göre Mehmet Çelebi (1ci Mehmet) kendisine maaş bağlayarak İznikde gözetim altında tutar. Kendisine sarayda her an yeni görev verileceği bilgisi İznik sancağına yazılı olarak bildirilir. Tarihi Şahabettin Osmanlı Tahrir defterlerinde bu konudaki yazılı ilamatın kayıt numarasını dahi vermektedir. Ancak Bedrettin kendisine tahsis edilen ödeneği kabul etmemiştir.(Merakıname)

Bedrettin İznik'te yeni eseri olan Varıdat'ın yazımına başlar. Mustafa ise memleketi Aydın'a döner.Döndüğünde kafasındaki “börk” dikkat çekmiştir.O günden sonra yöre halkı kendisine börklü Mustafa lakabını takmıştır.İmajı bu şekilde değişmiştir.

Börklü Mustafa daha önce zengin tüccarların konaklarına, Sakızlı şövalyelerin şatolarına börek yapmaya değil , bu defa fakir balıkçı köyelerine, sıradan esnafa

Bedrettin, Karesi, Bursa, Gelibolu üzerinden Edirne ye uğrar. Gittiği her yerde kalabalığa hitap eder. Edirne sarayında sultan Çelebi Musa ya uğrar.Musa Çelebi'nin teklifi ile kazasker olmayı kabullenir. Kendisi üzerinde olumlu etki bırakan Börekçi Mustafa ya kethüda (katip) olması için haber salar. Mustafa kabul eder ve Edine'ye gelir. Bedrettin'e kethüda olur(1411)

Edirne sarayında yaklaşık iki yıl süren kazaskerliği, Musa Çelebi'nin kardeşi Mehmet Çelebi'ye yenilmesiyle son bulur(1413). Menakıbname de anlatılır

ve manastıra fikirlerini yaymak için adaya geçer. Bu geçişler sık sık olur. Zamanla Sakız adası başta olmak üzere Karaburun ve Aydın yöresinin sahil çevresi Mustafa'nın fikirlerini kabullenir. Giderek yöredeki Müslüman ve gayri-Müslim ahali arasında kaynaşma ve dayanışma başlar.

Mustafa yörenin ileri gelenlerine yazdığı namerlerle (mektuplar) kendi düşüncelerine davette bulunur. Nameleri altına Börklüce Mustafa ismini kullanır. Keşiş Yorgi'nin tavsiyesi üzerine fikirlerini “Tasfir-i klüb” isimli bir kitapta toplar. Kitabı çoğalttıktan

sonra yöre halkı kendisine Dede Sultan ismini vermiştir.

Saçlı tarihçilerin anlattığı gibi Mustafa adı (sıradan) bir Türkmen köylüsü değildir. Büyük dedeleri Caka beyin donanmasında leventlik yapmış, Büyük dedesi Burhanettin Aydın'ın Bizansdan alınması sırasında Subaşı(general) yaverliği yapmış bu vesileyle Selçuklu sultanı tarafından yörede kendilerine geniş araziler tahsis edilmiştir. Babası Aydın sancak beyinin sarayında hizmetlerde bulunmuş, kendisi gençliğinde bir müddet saray mutfağında ahçılık yapmıştır. Franz Babiger'e göre Latince yazacak kadar Rumca ve İtalyanca bilmektedir.

Mustafa Edirne sarayında kethüdalık yaptığı dönem, Bedrettin'in sık sık bahsettiği Torlak Kemal ile tanışmak için Saruhan'ın Sürme köyüne gider.Uzun bir fikir teatisinden sonra Bedrettin'e ziyarete gitmeye karar verirler. Beraberce yola çıktıkları tarih muhtelifdir. Bazı kaynaklar defalarca ayrı ayrı ziyaretde bulduklarını yazar.Franz Babinger Mustafa ve Torlak'ın bir tasarıyla gittiklerin den bahseder. Ancak şu gerçek değişmeyecek kadar açıktır. Yaklaşık yedi yıl sürecek olan komin düzeni, savaşlar, kanlı kıyımlar, sürgün ve sefaletler tarihi böylece başlamış olur.

Mustafa ve Torlak Kemal İznik'e vardıklarında Bedrettin "varidat" isimli ünlü eserini bitirmiş ve çoğaltılması için yazılı çalışmasını öğrencileriyle yapmaktadır...(Menakıbnâme)

Varidat;(içten doğuş) yada yeniden doğuş anlamında Arapça yazılmış bir eserdir. Bedrettin bir nüshasının da farsça yazmıştır. (Bu eser halen İslam eserleri müzesindedir.)

Vahdet-i Vücut felsefesinin tamamen reforme edildiği 15ci asırda dönemine göre en "radikal" eserdir. İslam inancında meleklerin insanları korkutmak amacıyla uydurulduğunu ve en iyi terbiye aracı olduğunu gerçekte böylesi varlıkların olmadığını, cennet ve cehennem in ise insanların inançları için tercih aracı olarak kullanıldığını, sair kitaplardan kopya edildiğini ,halifelik döneminde Kuran'ın ikinci yazımında eklemeye yapıldığını, oysa tanrı katında insanların eşit olduğunu, hatta özgür olduğunu, Halifelerin insanları tanrıya değil kendilerine kul yaptıklarını, şeri-hukukun çoğu yerde İslama uymadığını, sefaletin ancak insanların eşit olmasıyla yok olacağını bunun için insanları Vahdet-i Vücuda çağırıp ancak huzur bulacaklarını, yeryüzünde kavgaları ancak Vahdet-i Vücut un kaldıracağını, dinlerin hepsinin varacağı bir tek yol olduğunu ve onunda barış ve kardeşlik olduğunu ve ancak tanrıya içten bir sevgi ile varılacağını satır satır anlatmaktadır. Kitabın sonu bir soruyla bitmektedir. Güneş herkesin Güneşi , Ay herkesin ayı, Ekmek neden herkesin değil? (Varidat : Diyanet İşleri Başkanlığı yayın evi 1952)

Ne var ki bugün eldeki Varidatların çoğu birbirinden farklıdır ve genellikle klasik tasavvuf düşüncelerine göre yorumlanmıştır. Orijinalinden tamamen koparılmıştır.

Varidattaki orijinal anlatımla Muhiyyetin-i Arabinin yada Şeyh Karamani'nin anlattığı Vahdet-i Vücut felsefesi birbirine zıt kutuptadır. Birinde tasavvufun mistik anlayışı yani ruhun öne çıkarılması hakimken, Varidatta insan ön plandadır ve tamamen olgular üzerinden daha maddi bir çerçeve çizilmektedir. Bu nedenle reformcu ve radikaldir.

Varidata gelen eleştirilerden "fazlaca (sufi) öğretidir" gibi yaklaşımlarda haklılık payı vardır. Sufizm İslam'ın Araplaştırılmasını baştan reddettiği için yeniden "içten" doğuşa yönelmiş ve tanrıya yakarmakla (farz haline gelmiş ritüellerle)değil sonsuz sevgi ve temiz kalple varılacağını savunmuştur. Bu yanılla Şeyh Bali nin , Molla Kabız'ın söylemlerinden farklıdır. Biri Bedrettin'in savunduğu sufi geleneği dinsizlik olarak değerlendirirken. Asıl sufiliğin Ehl-i sün-et le bütünlüğünü benimsemiş ve saraya yaranmak için "bizim sufiliğimiz namazla başlar ,semahla sürer, namazla biter" demiş ve padişahın ödül almıştır. Diğer (Molla Kabız)sufizmle başlamış İsa'nın son havarisi olduğunu iddia etmiş sonunda kellesinden olmuştur.

İdris-i Bitlisi "Heşt-i Beşt" isimli eserinde Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in İznik te Bedrettin ile buluşmalarını ve ondan fetva almalarını 1415 yılının ortaları olarak yazmaktadır. Tarihçi VonHammer bu tarihi yazar ve kaynak olarak İdrisi Bitlisi'yi gösterir.

Bedrettin, buluşmalarından aylar sonra Börklüce Mustafa ya gönderdiği namesinde -imdi şolocal memnu saltanat ola -imdi şolocal Reaya pay ola (toprak tahtın değil halkın malıdır)der veson sözüyle fetvasını tamamlar – ol hakikat bu zamandır. (Şahabettin... Aydın Salnameleri 1416)

- Dediler Mustafa Huruç eylemiş
- Aydın Elllerinde Karaburun'da
- Bedrettin'in kelimasını getirmiş
- Fukara Zevata yoldaş olana (N.Hikmet)

Bizans Tarihçisi Dukas'a göre Karaburun ve çevresinde tesis edilen yeni düzen şöyle gelişiyor:

- Şahsi emlak yoktur.
- Herkes toprak üzerinde eşit düzeyde tasarruf edecektir.
- Sultana ve onu temsil eden Timara vergi verilmeyecek.
- Yörede para ile alış- veriş olmayacak, ürün takası yapılacak
- Eli silah tutan herkes istendiğinde asker olacak
- Herkes kendi inanç esaslarına göre ibadet edecek
- Kimse kimseyi ayırmayacak
- Başkasına biat edilmeyecek
- Erkekler başı traşlı kadılar başı açık olacak.

Günlük yaşamda üretim İMC usulü yapılmaya başlandı. Takas sistemi devreye girdi. Gelir eşit seviyede pay edildi. Erkek, kadın, çocuk beyaz(libas)elbise giydi. Ayağa çarık yerine keçe giyildi.(Dukas) Şahabettin, yarım adadaki yaşam biçimine Sakız ve Sisam adasındaki balıkçı köylerinin de uyduğunu yazar. Nazım şiirinde bununla ilgili "betimleme" yapar.

İlk yıllarda yaşanan kuraklıktan kaynaklı ürün azlığı sebebiyle Osmanlı il ve kaza defterdarları yeterli tahsilat yapamamışlardı. Bu sebepten olacak ki yeni yaşam biçimine fazlaca bir tepki gelmemiştir.(1416)

Ne var ki Adalarda ve açık sahillerde irili ufaklı iskelelerden açık denizlerdeki demirlemiş yük gemilerine yeterli ürünün gelmemesi, sandalların iskelelerde bağlı tutulması, Venedik ve Cenevizli tüccarları rahatsız etmiş ve bu rahatsızlık Venedik in sır kâtip' i (elçisi) Santoro'nun raporlarına yansımıştır. Yöredeki adalardan ve yarım adada günlük nakledilen nar, yaş ve kuru üzüm, incir, mısır, balık, zeytin ve zeytin yağı gibi temel ürünlerin rekolte düşüklüğünden değil yöredeki yeni kurulu düzenden kaynaklandığı Venedik, Ceneviz ve Bizans'a bildirilir.

Dukas;Börklüce Mustafa'nın yazdığı (Tasvirül-klüb) eserinin Ortodoks kiliselerinde dahi okutulduğunu keşişlerin elinden düşmediğini dolayısıyla keşişler etkilenmişse halk hayli hayli etkilenmiştir gibi bir atıfta bulunur. Tasvirül-klüb (kalplerin fethi) Keşişler tarafından Rumca ya dahi çevrilmiştir.(Dukas) Mevsiminde yağmurlu geçen yeni bir yılın hasat zamanı geleneksel olarak tahsilat başlatan İl Sancaktarı , defterdarın kendisine sunduğu raporu gördüğünde çığına döner. Merkezi idareye yakın bir "derbent "de olup bitenler sarayı çok rahatsız edeceği çok aşıkardı. Aceleyle pay-i tahta rapor sunuldu. 1ci Mehmet raporu okuduğunda ağzından çıkan ilk sözcük "bu

ne cüret" oldu.(Neşri)

Osmanlıda "ürün" vergisi Selçukluya göre bir misli daha ağırdı. Selçuklu "ikta" toprak sistemine göre üçte bir oranında vergi alırken, Osmanlıda tımar" yarıya" denilen sistem üzerinden vergi alırdı. Bu da reayayı (toprağa bağlı köylü) fevkalade sömürüyordu . Bu durum sisteme başkaldırının merkezini oluşturuyordu. Zira alınan vergi toplanan ürünün yarısına tekabül ediyordu.

Payitahtdan gelen ferman üzerine il sancaktarı (vali) İskender Paşa (sisman) üç bin kişilik bir kuvvetle operasyona başlar.(Stilarius) Türkmen dağı eteklerine sıkıştırılır. Ordusu tamamen imha olur. Vali öldürülür. Bu operasyonun üzerinden çok zaman geçmeden bu defa görev beylerbeyi,(Tımarlı Sipahisi) Timurtaş paşazade Ali beye verilir. Ali bey beş bin kişilik bir kuvvetle gelir. Aynı yöntemle operasyon düzenler. Ordusunun büyük bölümü imha edilir. Ali Bey canını zor kurtarır geri çekilir.

Osmanlı ordusunun ikinci defa yenilmesi Karaburun ve Saruhan çevrelerin de komün yoldaşlarına müthiş özgüven ve moral sağlamıştır. Aydın, Karaburun ve Saruhan çevresin de "komün" düzenine "yekûn" bir katılım olur. Bu günkü isimleriyle Çamlık, Gümüşköy, Ortaklar, Hıdırbeyli, Germencik ve etrafı komün düzenine dahil olur. Yörede göçer yaşayan "Yörük Taifesinin" sonradan kurduğu birçok köy coğrafi olarak komün düzeninin sınırları içerisindedir.

Karaburun; coğrafi yapısıyla kayalık, sarp geçitleri olan jilet gibi goçur taşlardan oluşmuş çetin bir araziye sahiptir. Orta kısımda tarıma çok az elverişli arazi vardır. Çoğunlukla Karaburun çevresi eteklerinde (düzlük yerler) ekim ve bağ, bahçeye müsaittir. Karaburun savunma açısından ideal bir konuma sahiptir. Börklüce Mustafa ve yoldaşlarının elinde donanımlı silahlar yoktur. Ekseri el yapımı ilkel kargılar, ok ve yay, tahta kılıçlar, orak ve tarla çapaları gibi düzensiz malzemeyle galip gelmişlerdir. Mağlup olan Osmanlı ordusunun teçhizatlarına el koymuşlardır.

Çelebi Mehmet ; oğlu şehzade Murat (Fatihin babası 2ci Murat) ile veziri Beyazıt paşaya yeniden görev verir.Sarayın hassa ordusu (merkez kuvvetleri) ile kapı kuluna bağlı "Tımar birliklerine" Gelibolu yeniçeri kışlasından kemankeş (okçu) ve yayalardan yirmi bin kişilik bir kuvvet yola çıkar. (İdris-i Bitlisi. Heşt-i Beşt)

Gelibolu açıklarında demirli 14 adet kadırğa ile 18 adet kalyondan oluşan Osmanlı donanmasına bağlı gemiler buradaki personel ve mühimmatı taşır. O dönem donanma merkezi olan Karamürsel de 15 adet "çektiri" (kürekli hafif gemiler)geride bekleyen personeli alarak diğer gemilere eşlik eder.(Gelibolu donanma teftiş raporu kolbeyi Mülazım Sait imzalı aktaran İ.Hakkı Uzunçarşılı) Bu bilgi muhtemelen Genel Kurmay Harp dairesi Erzak ve Filo komutan-

lığı tarih bülteninden alınmıştır.

Tarihçi Şahabettin ; Karamanoğlu beyliği sınırları içerisinde yaşayan ve yaklaşık nüfusun yarısını teşkil eden Rum ahalesinin varlığından endişe duymaktadır. Zira Aydın elindeki Rum kökenli halkın Börklüce Mustafa'nın fikirlerine alaka duymasından rahatsız olmuştur. Osmanlı ile sık sık sorun yaşamasına rağmen bu operasyonda Osmanlı ordusuna mutfak ve erzak desteği sunduğunu yazar.

Tarihçi Dukas ; Bizans devletinin dolaylı olarak Osmanlıya arka çıktığını, Bu seferde adalarda huzuru sağlamak amacıyla Ceneviz koloni idaresiyle görüşmesinden sonra 8 gemi ile bölgeye asker gönderdiğini yazar.

Ceneviz koloni idaresinin Askeri konseyi Sisam ve Sakız adalarında operasyon yapmak amacıyla Rodos ve Girit den üç bine yakın paralı asker getirir. Tamamı Katolik olan ve Ortodoks Rumlardan nefret eden bu askerler adeta saldırmak için fırsat kollamaktalar.

Baron VonHammer; Beylerbeyi Ali Bey'in bu operasyonda iki bin "başibozuk" toplayarak katılım sağladığını yazar. Toplam mevcuda bakıldığında Osmanlının tüm den, Bizans ve Ceneviz ile Karamanoğlu beyliğinin dolaylı destekleriyle çok güçlü bir operasyonel kuvvetle hazırlık yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Şehzade Murat'a bağlı birlikler deniz tarafını tutarken,yarım adanın kuzey tarafını Beyazıt Paşanın komutasındaki birlikler saf tutar. İki taraftan ablukaya alınan yarım adada bu defa daha önceki operasyonlarda olduğu gibi direk hücumla geçilmez.Ordu bir şemsiye gibi açılır. Köylere ve obalara saldırı yapılır. Kadın çocuk yaşlı demeden önlerine çıkan kim varsa kılıçtan geçirilir. Köyler, obalar, tarlalar, fundalıklar, bağ-bahçe yani ne varsa ateşe verilir. Bozdoğan geçitlerinde defalarca yenilmiş olan Osmanlı Ordusu bu defa sarp geçitlere girmez. Daha çok açık alanlara yayılarak ilerler. Karada yirmi bine aşkın bir kuvvete karşı, yedi bin kişilik bir kuvvetle savunma yapan Börklüce Mustafa ve yoldaşları yarım adayı günlerce savunurlar. Son bir gayretle Sakız adasına geçmek için kıyıya hamle yaparlar. Ancak bütün kıyı abluka altına alınmıştır. Sonunda bitap düşerler. Yaklaşık beş bin civarında kayıp vermişlerdir. Ancak Osmanlı Ordusu bu savaşta fazlasıyla kayıp vermiştir. Dede Sultan iki bin yoldaşıyla esir alınır.

Ayasluğ (Selçuk) şehrine getirirler. Dede Sultan ibret-i alem için çarمیha gerdirilir ve bir deve üzerinde civar köylerde gezdirilir .Daha sonra şehrin meydanına getirilir. Nedamet isterler. Asla boyun eğmez kütükler dizilir ve yoldaşlarının bir bir kafalarına "iriş dede sultan iriş " naraları arasında baltalar iner. Bu zulme rağmen pişmanlık duymamaları Şehzadeyi ve Beyazıt Paşayı çılına çevirmiştir. Yöredeki sağlam kalan köyler ve obalar boşaltılır. Varlıklarına el konulur.Uzun süre yerleşime kapalı kalır. Yarım ada-

da yaklaşık yirmi gün süren operasyondan sonra bu defa Torlak Kemal'e ve Saruhan'a operasyon yapmak için sağ kalan askeri dinlendirirler.

Adalarda ise buna benzer bir hareket yapılmıştır. Katolik askerler Ortodoks halka saldırmış, kıyılarıdaki balıkçı köyleri dağıtılmış. Tanınan kişiler kılıçtan geçirilmiş, kiliseler yakılmış, Ortodoks manastırı yağmalanmış sağ kalanlar can havliyle Aydın ve İzmir kıyılarına kaçarak kurtulmuştur. Eski Roma konsülleri olan Sicilya-Sardunya-Girit ve Rodos o dönemler Ceneviz koloni idaresine bağlı merkezi karargahlardı. Sicilya Askeri Konseyin komuta merkeziydi. Sakız ve Sisam adaları siyasi olarak Bizans'a bağlı olmasına rağmen Ceneviz Koloni sisteminin dominyonlarıydı yani sömürgeleriydi. Buradaki kıyım Bizans'ı ve Karamanoğlu'nu rahatsız etmemiştir. Zira bir sınıf hareketi bastırılmıştır.

Yarım adada komün düzeni halleden (!) Şehzade Murat ve Beyazıt Paşa emirlerinde sağ kalan yaklaşık on bin askerle Saruhan'a yönelirler. Buradaki hareket Karaburun-Bozdoğan çevresindeki operasyondan farklı olmaz. Komün düzenini kabullenmiş olan köyler ve obaların tamamı ateşe verilir.Ormanlar, zeytinlikler, bağ-bahçe,tarlalar aynı şekilde ateşe verilir. Yaklaşık üç bin kişilik bir kuvvetle direnen Torlak Kemal ve yoldaşları üçüncü günün sonunda yenilirler. Teslim olmazlar. Döğüşerek ölürlər. 20 bin kişilik bir kuvvetle yola çıkan Şehzade Murat ve Beyazıt Paşa 7 bin kişiyle galip olarak dönüş yoluna çıkarlar. Yanlarında ise çapul ve talanda elde ettikleri sürüler(ev hayvanları) binek atları, para edecek eşya ve köle pazarlarında para edecek binlerce esirle dönerler.

Saray beslemesi vaka-inüstler ve sistemden nemalanan tarihçiler bu ve benzeri olayları "Muktedir Saltanata başkaldırı "olarak değerlendirmiş ve sonunda "Tepelendiler" diyerek noktalamışlardır. Oysaki son noktayı her zaman halk koymuştur. Devlet kerim ve zorba ikilemi arasında kaldıkça,her daim zorba yanını tercih etmiş ve zorbalıkta sınır tanımamıştır. Bu Mezalimi savunan kiralık kalemler yarım adada kılıçtan geçirilen kadın ve çocukların katlini elleri titremeden yazmışlardır. İkballeri uğruna hiçbir zaman vicdan muhasebesi yapmamışlardır. Bir" hane-dan"tarihini savunmak uğruna tarihi gerçekler saptırılmıştır.

Oysa hakikat şudur; halkın özgür olduğu "Adalet ve Eşitlik" üzerine kurduğu düzene saldırı yapılmıştır. Mütecaviz olan Osmanlıdır. Halkı haraca kesen, kıyım yapan, talan eden has'ıntimar'ın, zameat'in egemenliğine dayanan devletin geldiği geleneğin dayanak noktası "Füttühat" kültürüdür. Bu kültürün temeli Fethetmekten gelir. Çapulcu çöl haramilerinin ilkel çadır yaşamından, yerleşik düzene geçişte, büyüyüp çoğaldıkça,kurdukları imparatorlukların temelinde bu kültürün izleri vardır. Asla kopamadılar.

Zafer yarım adada da komün yoldaşlarının olsaydı (!) tarihçi Bertold Fabricius'un dediği gibi " Belki de

Rönesans'ın merkezi İtalya değil Anadolu olurdu.” Franz Babinger ; FilippoLippi'nin 1430 da yazdığı kısa Seyahatnamesinden esinlenerek aldığı bilgileri, Menakıbnamede anlatılan bilgilerle harmanlayarak süreci aktarır. F.Babinger'in anlatımına göre, Yarımada da ve Saruhan da yaşananlar satırı satırına bir name ile yöreden gelen kervanbaşının gizli ulaklığı sayesinde Bedrettine ulaştırılır. Bedrettin aceleyle yola koyulur. Öncelikle Sinop'u güvenli bulur ve buraya ulaşır. Gemi yolculuğu için hazırlıklarını ta-

finda büyük bir kalabalık toplar. Yöre insanı Bedrettin'in fikirlerine yatkındır ve kısa zamanda benimser.

Deli Orman; doğusundan batısına kadar “Bogomil” inancını benimsemiş geniş bir coğrafyadır. Bölgede; Sırp, Valentur, Peçenek, Gagavuz, Arnavut, Hırvat, Bulgar, Manav, Pomak, Tatar, Türkmen, Roman, Ulah, Romen ve Yunanlılar yaşamaktadır. Ezici çoğunluğu Slav ırkına dayanır çoğunluk Ortodoks inancına mensuptur.

mamlar. Sinop üzerinden Eflak Voyvodalığına bağlı bir yük gemisi ile Dubruca'ya geçer. Sinop tan kırımaya geçeceği yolundaki iddialar kesin kaynaklara dayanmayan “tevatürden” ibarettir. Zira Deli Orman yakası onun için her zaman güven teşkil etmiştir. Ortaçağ sonrası (10cu asırdan sonra) “Zenon “ komün'ün yerleşik alanıdır. Dayıları bu kültürden nasiplenmiş, zaman zaman çocukluğunda dayılarıyla “hasbihal” ederek bu kültüre vakıf olmuştur. Bedrettin faaliyetlerine burada devam eder.Dobriç yakınlarında köylüler kendisine bir “tekke” inşa eder. Burası kalabalık olmadığından ilerde daha kalabalık alanlara yerleşmeyi tasarlar. Ancak ilk faaliyetlerinde civardaki ahali üzerinde fevkalade bir etki bırakır. Kazaskerliği döneminde gıyaben tanıdığı yörenin ileri gelenlerine mektup yazar ve “tekkesine” davet eder. Silistre tara-

10cu asırda sonra Varna yakınlarında Bogomil isimli bir köylünün başlattığı “süt perhizini” bozma eylemi ile sevgi-barış-kardeşlik temelindeki fikirler, Ortodoks mezhebinin katı kurallarını yerden görüşleri fevkalade yayılmıştır. Bogomil inancına göre askere gitmek, silah kullanmak, adam öldürmek en büyük günahıdır. Kendilerine bu nedenle “Tanrının Sevgili Kulları” olarak ifade ederler. İsa'yı tanrının oğlu değil sade bir peygamber olarak görürler. Haç-ı kabul etmez (İstavroz çıkarmazlar)incili okumazlar. Tarihçi Dimitri Kantemir; “Ortodoks Kilisesinin baskısıyla Sırp Krallığına defalarca yaptığı katliam ve sürgünlere rağmen yöre halkını bu inancından koparamamış” der.

Rumen Tarihçi NicoleaLorga “Romanya Tarihi” isimli eserinde” Yaşamları bir çeşit ortaklığa dayalı

üretici ve birliğini korumakta kararlı “Mazbut köylüler” olarak ifade eder. Devamında şu ibareyi düşer “18 Asrın ilk yarısında Şaharyanla ortaya çıkan ve doğu Lehistanı (Polonya) ve Rusya’yı etkileyen Anti-Ortodoks bir inanç olan Molokonizm (Malakanlar) birçok inanç ve ibadet Ritüellerini Bogomil düşünceden almıştır.”der.

Bedrettin fikirlerini Deli Orman ve çevresinde kısa zamanda yayılmasında yöredeki zeminin böylesi elverişli inanca sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İki yıla yakın bir zamanda Bedrettinilik Bogomil inancıyla harmanlanır ve bütün Bektaşî tekkelerinde okutulur. Keza birçok yerde yeni”tekke”lerde açılır. Padişah Çelebi Mehmet Düzmece Mustafa’yı yakalamak için çıktığı seferde yolu Deli Ormandan geçer. “Serez “ de konaklar. Deliorman’dan aldığı haberlerden hoşnut olmaz. Kendisine bağlı olan yöre Akıncı Beylerbeyi Mehmet Bey bile Şeyh ‘ten etkilenmiş ve emrindeki askerlerden bir grubunu Şeyhin korumalığına tahsis etmiştir. Yörede bu kadar sevilen ve halkın bu derece bağlı olduğu bir “Şeyhi” yakalamak için bölgeye sefer düzenlemeyi göze alamaz. Akıncıları otağına davet eder. Akıncılarına yüklü miktarda altın verir “Ne şekilde olursa olsun bu işi halledin” der.(Neşri)

Yöreye Bedrettin’i ziyarete gelmiş gibi tebdil-i kıyafetle gelen Akıncılar şeyhin kaldığı yeri öğrenirler civarda nöbet tutan askerlere yüklü miktarlarda altın dağıtırlar. Bir gece kapıda nöbet bekleyen askerler nöbet yerini terk eder. Şeyh uykusunda derdest edilerek, eli- ayağı bağlı bir atın terkisinde Serez’e Padişahın huzuruna getirilir. Bazı tarihçilerin; Kanlı bir muhabereden sonra Şeyh esir alındı gibi iddialarının aslı astarı yoktur. Şeyhin esir alınması tamamen ihanete dayanan bir operasyonun eseridir.

Padişah; huzuruna getirilen Şeyh’e sorduğu her soruya Şeyh tereddütsüz cevap verir. Bu defa Ulemasını çağırır. Başta Şeyhülislamı olmak üzere Ulemadaki Şeyhi soru yağmuruna tutarak sıkıştırırlar.Şeyh sorulan her soruya ikna edici açıklamalarla cevap-

lar. Şeyhülislam Bedrettin’in bilgisi karşısında “tereddüt” eder ve “fetva ”vermez. Sonunda Ulemeden olmayan ancak Acem elinde ihtisas yapmış ”Kazvin” de Bedrettin ile aynı Medreseden mezun olmuş Molla Haydar isminde birini bulurlar. Günlerce süren psikolojik işkenceden sonra aç ve uykusuz olan Şeyh bitap düşer.

Molla Haydar’ın elindeki “fetva”yı ister. Vaka-inüst Neşrinin anlatımına göre “verin mührü basak böğürüne” dediği ve hakkındaki hükmü bu şekilde kabul ettiğini yazar. Fetvada geçen (canı helal, malı haram) hükmüne göre yöredeki tekkelere, Şeyhin mülküne, Risaleye ve kitaplarına dokunulmaz. Tarih 18 Aralık 1420. Aynı günün akşamı Serez çarşısında ulu bir çınar ağacına çırılçıplak bir vaziyette asılarak idam edilir. Etrafa korku salmak için Şeyh’in “Naaşı” bir hafta asılı kalır.

15’ci Asrın ilk çeyreğinde Bedrettin ve Börklüce Mustafa gibi “Hikmet” sahibi iki Mutasavvıfın , savunduğu fikirlerle yola çıkan halkın örgütlediği ve adına komün dediğimiz oluşum bir çeşit “Tarım kolektivizmi” dir. Bu kısa yaşam biçimi gerek Karaburun’ da ve Saruhan’da, gerekse Deliorman’da halkı mutlu ve “müreffeh” kılmıştır.

Makedon Coğrafyasın da bugün dahi bir çok tekkede” Bedrettinilik” varlığını sürdürmektedir. Ölümünden sonra tekkeler varlığını sürdürdüler. Bölge tamamen Osmanlının hakimiyetine girdikten sonra Bedrettin’e bağlı tekkeler “Bektaşî” tekkeleri olarak kendilerini gizlediler. Ancak tekkelerde Bedrettin’in eserleri hep okutuldu fikirleri savunuldu. Yöre insanı; Osmanlının egemenliği ile beraber çoğunlukla İslamiyeti kabul etti. Lakin Bogomil inanç ve geleneklerini hiçbir zaman terk etmedi. Bölgede Bogomilik Bedrettinilik’ le hep var oldu.

Bugün Sosyalistler için; İsyan geleneğini başlatan bir halk önderi olarak görülmesi abartı değildir. Şeyh Bedrettin ve yoldaşları bu payeyi fazlasıyla hak etmişlerdir.

